

مقدمه

آمارهای ارائه شده در این فصل در مورد وضعیت سواد در سرشماری‌های انجام شده، آموزش رسمی در سطوح عمومی و عالی، مبارزه با بی‌سوادی بزرگسالان و آموزش فنی و حرفه‌ای غیررسمی می‌باشد. آموزش رسمی در کشور به دو بخش عمومی و عالی تقسیم می‌شود:

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه‌ی عمومی و فنی و حرفه‌ای می‌باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. فارغ‌التحصیلان دبیرستان‌ها پس از اخذ مدرک دیپلم و گذراندن دوره‌ی پیش‌دانشگاهی و موفقیت در آزمون ورودی دانشگاه‌ها، تحصیلات عالی خود را آغاز می‌کنند که دارای سطوح کاردانی، کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و دکترای حرفه‌ای و تخصصی می‌باشد.

شایان ذکر است علاوه بر دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه آزاد اسلامی نیز به طور مستقل به پذیرش دانشجو و ارائه‌ی خدمات آموزشی در سطوح عالی اقدام می‌کند.

اولین سالنامه‌ی رسمی وزارت فرهنگ در سال ۱۲۹۷ هجری شمسی شامل آمار دوره‌های ابتدایی، متوسطه و عالی، چاپ و منتشر شد. در دومین سالنامه‌ی وزارت فرهنگ که در سال ۱۳۰۵ منتشر شد؛ آمار دانش‌آموزان و دانشجویان به طور مقایسه‌ای برای سه سال تحصیلی (۱۳۰۱-۰۲)، (۱۳۰۲-۰۳) و (۱۳۰۳-۰۴) ارائه شد. این آمارها از سال ۱۳۰۵ به بعد، به طور مرتب جمع‌آوری و به صورت سالانه منتشر شده است. از سال ۱۳۴۳ تاکنون، آمار مربوط به دانش‌آموزان توسط وزارت آموزش و پرورش انتشار می‌یابد. فعالیتهای مربوط به

سوادآموزی بزرگسالان نیز که در سال ۱۳۳۴ آغاز شده بود پس از پیروزی انقلاب اسلامی توسط سازمان نهضت سوادآموزی ادامه یافت. این سازمان از بدو تأسیس در سال ۱۳۵۸، آمار فعالیتهای خود را به طور منظم جمع‌آوری و ارائه می‌نماید.

در حال حاضر اطلاعات مربوط به آموزش عالی در کشور توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دانشگاه آزاد اسلامی تهیه و ارائه می‌شود.

اطلاعات تهیه شده توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری کلیه‌ی مراکز آموزش عالی تحت پوشش این وزارتخانه و یا وابسته به وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها یا نهادهایی مانند وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، و... را در بر می‌گیرد که مدرک اعطایی توسط آنان مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری می‌باشد. اطلاعات مربوط به دانشگاه آزاد اسلامی نیز توسط این دانشگاه به طور جداگانه جمع‌آوری و ارائه می‌شود.

علاوه بر اطلاعات فوق، ارائه‌ی آمار مربوط به اداره کل آموزش فنی و حرفه‌ای استان نیز از سال ۱۳۷۷ در این فصل آغاز شده است. این سازمان در سال ۱۳۵۹ با ادغام صندوق‌های کارآموزی، مراکز تعلیمات حرفه‌ای و کانون‌های کارآموزی که در گذشته عهده‌دار آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کشور بودند، به وجود آمد و فعالیتهای خود را تحت پوشش وزارت کار و امور اجتماعی آغاز نمود.

مرکز آمار ایران نیز با انجام سرشماری عمومی نفوس و مسکن که هر ده سال یکبار صورت می‌گیرد، با گردآوری اطلاعات کلی مانند وضع سواد و دوره‌ی تحصیلی، میزان باسوادی و تغییرات آن را به دست می‌آورد. در مورد آمار ارائه شده توضیح نکات زیر ضروری است:

۱- ارقام مربوط به آموزشگاه‌ها برای دوره‌های مختلف تحصیلی لزوماً به معنای تعداد ساختمان‌های اختصاص داده شده برای این دوره‌ها نمی‌باشد. برای

رسمی اعطا می‌کند و شامل دبستان، دبیرستان و هنرستان می‌شود.

کلاس: مکان فیزیکی یا فضای مجازی که در آن برنامه‌های مدون و مصوب آموزش و پرورش اجرا می‌شود.

آموزش استثنایی: مخصوص آن دسته از اطفال و نوجوانانی است که دارای عقب‌ماندگی ذهنی و یا جسمی، معلولیت و اختلال در یادگیری بوده و یا ناسازگار باشند و شامل دوره آمادگی، ابتدایی، متوسطه دوره اول، متوسطه دوره دوم و آموزش فنی و حرفه‌ای می‌باشد.

دوره پیش‌دبستانی: دوره ۲ ساله رسمی و غیر اجباری است که کودکان گروه سنی چهار و پنج ساله تمام را تحت پوشش برنامه‌های آموزشی و پرورشی قرار می‌دهد.

دوره ابتدایی: دوره تحصیلی است که دانش‌آموز از سن ۶ سالگی به آن وارد شده و پس از طی پایه‌های تحصیلی معین گواهینامه پایان دوره ابتدایی دریافت می‌کند.

دوره اول متوسطه: دوره تحصیلی که دانش‌آموز پس از اتمام دوره ابتدایی در آن پذیرش شده و پس از سپری کردن سه پایه تحصیلی

گواهینامه پایان دوره دریافت می‌کند.

دوره اول متوسطه پیش‌حرفه‌ای: دوره‌ای برای دانش‌آموزان کم توان ذهنی و دیگر دانش‌آموزان با نیازهای ویژه که بعد از اتمام دوره ابتدایی، توانایی ادامه تحصیل در مدارس عادی و یا ویژه را ندارند و به منظور آموزش مهارت‌های روزمره زندگی، مهارت‌های تحصیلی و آموزش مقدماتی حرفه، متناسب با ویژگی‌ها و توانایی‌های دانش‌آموزان طراحی شده و اتمام آن منجر به اخذ گواهی‌نامه می‌شود.

مثال چنانچه یک ساختمان در طول سال تحصیلی در ساعات مختلف روز به تناوب مورد استفاده دوره‌های ابتدایی و راهنمایی قرار گیرد، این ساختمان (آموزشگاه) دو بار در آمار منظور خواهد شد. همچنین آمار مربوط به کلاس‌های دوره‌های مختلف تحصیلی نیز به همین روش محاسبه می‌شود.

۲- لازم به ذکر است به دلیل عدم همکاری و ناقص بودن اطلاعات مرکز آموزش عالی استان، اطلاعات از مؤسسه‌ی پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی کشور دریافت شده است.

تعاریف و مفاهیم

باسواد: رجوع شود به تعاریف و مفاهیم «فصل ۴- نیروی انسانی».

نقاط شهری، نقاط روستایی و جمعیت ساکن: رجوع شود به تعاریف و مفاهیم «فصل ۳- جمعیت».

دوره تحصیلی آموزش و پرورش: بخشی از برنامه آموزش و پرورش رسمی است که منجر به اخذ گواهینامه تحصیلی می‌شود **دانش‌آموز:** فردی است که برابر مقررات در یکی از دوره‌های تحصیلی آموزش و پرورش به تحصیل اشتغال دارد.

کارکنان آموزشی آموزش و پرورش: افرادی که در مکان آموزشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش در سه گروه معلم، مدیریت و کیفیت بخشی آموزشی شاغل هستند.

معلم: فرد واجد صلاحیت‌های علمی و حرفه‌ای که برنامه‌های آموزشی و پرورشی را در کلاس درس اجرا می‌کند.

مدرسه: سازمانی که بر مبنای معیارهای رسمی و با نظارت ادارات آموزش و پرورش تاسیس شده است و مسئولیت اجرای برنامه‌های مصوب آموزشی و پرورشی کشور را در دوره تحصیلی معین برعهده دارد و پس از پایان دوره به دانش‌آموزان و یا هنرجویان مدرک

ابتدایی که فرصت ادامه تحصیل افراد دارای مدرک حداقل دوره سوادآموزی و یا معادل آن را فراهم می‌سازد.

دوره تحکیم: دوره‌ای است که فرصت استمرار و پایداری آموخته‌ها و کاربرد آن را برای کسانی فراهم می‌سازد که دوره سوادآموزی را گذرانده‌اند و تمایل به ادامه تحصیل ندارند.

سوادآموز تحت پوشش نهضت سوادآموزی: فردی با سن بیش از ده سال تمام که امکان تحصیل در نظام آموزش رسمی کشور را ندارد و برابر ضوابط در یکی از دوره‌های مربوط به سوادآموزی ثبت نام کرده و آموزش می‌بیند.

سوادآموز قبول شده: به سوادآموزی که در امتحانات پایان دوره موفق به کسب نمرات قبولی شده است، سوادآموز قبول شده در امتحان گفته می‌شود.

دانشجو: فرد پذیرفته شده‌ای است که برابر ضوابط معین برای تحصیل در یکی از دوره‌های رسمی آموزش عالی ثبت نام کند و به تحصیل اشتغال ورزد.

مرکز آموزش عالی: موسسه‌ای است که برای ارائه خدمات آموزش عالی و پژوهشی از بین دارندگان مدرک دیپلم متوسطه، پیش‌دانشگاهی یا بالاتر دانشجو می‌پذیرد و به فارغ‌التحصیلان خود مدرک کاردانی یا بالاتر می‌دهد.

دانشگاه: عالی‌ترین موسسه آموزش عالی که با مجوز رسمی شورای گسترش آموزش عالی ایجاد و حداقل از سه دانشکده تشکیل شده باشد.

آموزشگر تمام وقت موسسه آموزش عالی: آموزشگر موسسه آموزش عالی که برابر ضوابط معین استخدام و تمام ساعات موظف اداری خود را در موسسه محل خدمت، انجام وظیفه می‌کند.

آموزشگر پاره وقت موسسه آموزش عالی: آموزشگر موسسه آموزش عالی که در یک دوره زمانی

دوره دوم متوسطه: دوره تحصیلی که دانش‌آموز پس از اتمام دوره اول متوسطه در آن پذیرش شده و سپس به یکی از شاخه‌های نظری، فنی حرفه‌ای یا کاردانش هدایت می‌شود و با گذراندن واحدهای درسی تعیین شده موفق به اخذ گواهینامه دیپلم متوسطه می‌شود.

دوره دوم متوسطه حرفه‌ای: دوره‌ای برای دانش‌آموزان کم توان ذهنی و دیگر دانش‌آموزان با نیازهای ویژه که بعد از اتمام دوره اول متوسطه پیش حرفه‌ای، توانایی ادامه تحصیل در مدارس عادی و یا ویژه را ندارند و به منظور گسترش مهارت‌های روزمره زندگی، مهارت‌های تحصیلی کاربردی و آموزش مهارت‌های حرفه‌ای متناسب با ویژگی‌ها، توانایی‌ها، سرعت رشد و علائق دانش‌آموزان طراحی شده و اتمام آن منجر به اخذ گواهی‌نامه می‌شود.

دانش‌آموز بزرگسال: دانش‌آموزی است که شرایط تحصیل در مدارس راهنمایی تحصیلی و متوسطه روزانه را نداشته و برای ادامه تحصیل در مدارس ویژه بزرگسالان پذیرش می‌شود.

دوره عمومی آموزش بزرگسال: این دوره از لحاظ مقررات تحصیلی مشابه دوره راهنمایی بوده و امکان تحصیل را برای کسانی که به لحاظ سن یا سایر شرایط نمی‌توانند در دوره روزانه تحصیل نمایند.

دوره تکمیلی آموزش بزرگسال: این دوره از لحاظ مقررات تحصیلی مشابه دوره متوسطه بوده و امکان تحصیل را برای کسانی فراهم می‌کند که به لحاظ سن یا سایر شرایط نمی‌توانند در دوره روزانه تحصیل نمایند.

دوره سوادآموزی: دوره‌ای است برای آموزش فرد بی‌سواد با سن بیش از ده سال تمام که امکان تحصیل در نظام آموزش رسمی کشور را ندارد. این دوره معادل پایه سوم ابتدایی در نظام آموزش رسمی است.

دوره انتقال سوادآموزی: دوره‌ای معادل پایان دوره

دوره متوسطه اول ۹۱۷۸۲ نفر و در دوره متوسطه دوم ۶۴۲۰۹ نفر مشغول به تحصیل بوده‌اند که نسبت به سال تحصیلی قبل ۲/۶ درصد افزایش داشته‌اند.

همچنین در این سال تحصیلی حدود ۲۶۸۳۵ نفر در دوره آمادگی (پیش دبستان) مشغول به تحصیل بوده‌اند. تعداد ۱۸۴۷ دانش‌آموز نیز از آموزش استثنایی برخوردار شده‌اند.

در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ تعداد کل ثبت‌نام شدگان جدید و دانشجویان دوره‌های مختلف تحصیلی مؤسسات آموزش عالی به ترتیب ۱۱۱۶۹ و ۶۳۵۰۰ نفر بوده است.

از کل دانشجویان حدود ۱۵/۴ درصد در مقطع کاردانی (فوق دیپلم)، حدود ۶۵/۴ درصد در مقطع کارشناسی (لیسانس)، حدود ۲/۹ درصد در مقطع کارشناسی ارشد (فوق لیسانس) و ۳/۵ درصد در مقطع دکترای حرفه‌ای و تخصصی مشغول تحصیل می‌باشند.

در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ از تعداد ۵۷۳۶ نفر دانش‌آموخته دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، ۸۴۴ نفر (۱۴/۷ درصد) در رشته فنی و مهندسی، ۳۴۰۴ نفر (۵۹/۳ درصد) در رشته علوم انسانی، ۴۲۶ نفر (۷/۴ درصد) در رشته هنر، ۵۰۹ نفر (۸/۸ درصد) در رشته کشاورزی و دامپزشکی، ۳۸۵ نفر (۵/۱ درصد) در رشته پزشکی و ۵۵۵ نفر (۹/۱ درصد) در رشته علوم پایه، فارغ‌التحصیل شده‌اند.

معین به ارائه خدمات آموزشی نظری و یا عملی می‌پردازد.

ثبت‌نام شده آموزش عالی: فردی که برابر ضوابط معین پذیرفته شده و در یکی از مؤسسات آموزش عالی ثبت نام کرده است.

دانش‌آموخته آموزش عالی: فردی که یکی از دوره‌های تحصیلی آموزش عالی را با موفقیت به پایان رسانده است و برابر ضوابط معین مدرک تحصیلی دریافت می‌کند.

آموزش‌دیدگان (کارآموزان) سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور: افرادی هستند که برای فرا گرفتن حرفه‌ای خاص، بازآموزی یا ارتقای مهارت، برای مدت معینی در مراکز آموزشی این سازمان آموزش می‌بینند.

مرکز آموزش ثابت در سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور: محلی دولتی، متشکل از حداقل ۵ کارگاه آموزشی است که دارای هویتی قانونمند می‌باشد و ساختار آن مورد تصویب سازمان برنامه و بودجه کشور (معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی سابق) قرار گرفته است.

گزیده اطلاعات

براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ در جمعیت ۶ ساله و بیش‌تر نرخ باسوادی جمعیت کل به ترتیب ۸۲، ۸۳ و ۸۶ درصد، نرخ باسوادی مردان به ترتیب ۸۸، ۸۸ و ۹۱ درصد و نرخ باسوادی زنان به ترتیب ۷۷، ۷۸، ۸۲ درصد بوده است. بیش‌ترین نرخ باسوادی در شهرستان‌های استان مربوط به شهرستان گرگان با ۹۳ درصد بوده است.

در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ دوره‌های روزانه و بزرگسالان، تعداد ۴۲۰۵۱۸ نفر دانش‌آموز در حال تحصیل بوده‌اند که در دوره ابتدایی، ۲۲۹۲۱۴ نفر در